

ლარის დევალვაციის შეჩერების კომპლექსური გზის ძიება საქართველოში

ლამარა ქოქიაური

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს ეკონომიკური მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, საქართველო

საკვანძო სიტყვები: დევალვაცია, ლარის კურსის ვარდნა, უცხოური ინვესტიციები, სანიშნავი გარემო, მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკა, სავალუტო ურთიერთობები, ინფლაცია, დოლარის გამყარება, იმპორტი, ექსპორტი

ქართული ეროვნული ვალუტის უკვე რამოდენიმე წლიანი დევალვაციის პრობლემამ მრავალწახნაგოვანი სახე მიიღო. ყველაზე სავალალო ის არის, რომ ვალუტის კურსის არა თუ რყევის შეწყობა და შეჩერება, მისი შემოღების [1995წელი] დღის შემდეგ კურსი ისტორიულ მინიმუმამდე დაეცა და დოლარის კურსის მიმართ ლარს კურსმა 2016 წლის დეკემბერში 2,80 ნიშნულიც კი აჩვენა.

პრობლემამ უაღრესად აქტუალური სახე მიიღო. თითქმის ყველა მოქმედი ქართველი ეკონომისტი, მთავრობა, ეროვნული თუ კომერციული ბანკები ეძიებენ დევალვაციის შეჩერების მეცნიერულად დასაბუთებულ გზებს [1, 3, 4, 6, 7, 17, 18 და სხვა].

შრომაზე მუშაობის პროცესში დიდად დაგვეხმარა ქართველ მეცნიერთა გამოკვლევები, ეკონომიკის ექსპერტების ანალიტიკური მონაცემები საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის [საქსტატის] ოფიციალური მონაცემები, საქართველოს ეროვნული ბანკის, მსოფლიო ბანკის, მსოფლიო სავალუტო ფონდის, საერთაშორისო ორგანიზაციების მონაცემები, და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მასალები, ქვეყნის ცენტრალურ პრესაში გამოქვეყნებული პოპულარული სტატიები.

მადლობას ვუხდით აგრეთვე ქართველ სწავლულ ეკონომისტებს: რ. გოცირიძეს, ი. არჩვაძეს, მ. კაკულიას, ლ. ელიაშვილს, ს. პავლიაშვილს, ა. სილაგაძეს, მ. თოქმაჯიშვილს, ი. კოვბანაძეს, ლ. კალანდაძეს, თ. ბასილაიას. რომელთა მეცნიერული ნაშრომების გაცნობა დაგვეხმარა წინამდებარე სტატიის მომზადებაში.

თეორიული რაკურსით — სავალუტო ურთიერთობებსა და კვლავწარმოების პროცესს შორის არსებობს როგორც პირდაპირი, ასევე უკუკავშირი. სავალუტო ურთიერთობების ობიექტური საფუძველია ისეთი საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესები, რომლებიც წარმოშობენ საქონლის, ფულისა და შრომის საერთაშორისო გაცვლას.

სავალუტო ურთიერთობების განვითარება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ეროვნული და მსოფლიო ეკონომიკების განვითარებაზე, მსოფლიოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებასა და სხვადასხვა ქვეყნებს შორის ჩამოყალიბებულ ურთიერთობებზე.

იმის გათვალისწინებით, რომ საერთაშორისო ურთიერთობები, მათ შორის სავალუტო, მჭიდროდაა გადაჯაჭვული ისეთ სფეროებთან, როგორებიცაა: პოლიტიკა, ეკონომიკა, დიპლომატია, კომერცია, სამრეწველო წარმოება

და ვაჭრობა, ამ ურთიერთობებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია როგორც ეროვნულ, ისე მსოფლიო მეურნეობაში. სხვადასხვა ქვეყნებსა და მათ ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის განხორციელებული საანგარიშსწორებო, საკრედიტო და საფინანსო ოპერაციები იწვევს ეროვნული ვალუტის უცხოურ ვალუტებზე გადაქცევას და პირიქით. ამავდროულად უნდა აღინიშნოს, რომ ეს „გადაქცევა“ ყოველთვის უმტკივნეულოდ არ ხორციელდება. სავალუტო ურთიერთობები ხასიათდება გარკვეული დამოუკიდებლობით, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მათ შეიძლება უკუპროპორციული გავლენა იქონიონ კვლავწარმოების პროცესებზე.

სამეურნეო ურთიერთობების გლობალიზაციის პირობებში კიდევ უფრო ძლიერდება კვლავწარმოების პროცესის დამოკიდებულება ისეთ საგარეო ფაქტორებზე, როგორებიცაა: საერთაშორისო ვაჭრობის, ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციები და წარმოების განვითარება, უცხოური კაპიტალის ბრუნვა და ა. შ. საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობების არასტაბილურმა მდგომარეობამ და სავალუტო კრიზისებმა კვლავწარმოების პროცესზე შესაძლოა ძალზე უარყოფითად იმოქმედოს. ამგვარი შეუქცევადი პროცესები მოხდა საქართველოში 2013-2015 წლებში. მივყვეთ ქრონოლოგიურად. ჩვენი მოსაზრებით, ლარის დევალვაცია 2013 წლიდან დაიწყო; მეორე ტალღა იყო 2014-2015 წლები, 2016 წელს მესამე ტალღა აგორდა, ე. ი. ლარის დევალვაცია 2 წელია მიმდინარეობს და დღესაც გრძელდება [14, 8].

დღეისათვის საქართველოში გადაუდებლად საჭიროდ მიგვაჩნია ეკონომიკის რეალური სექტორის: მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, გადამამუშავებელი წარმოების დარგების და ა. შ. დაჩქარებული განვითარება.

ჩვენი წინადადების დასაბუთებისთვის მოვიტანთ შემდეგ არგუმენტს: ნებისმიერ განვითარებულ თუ განვითარებად ქვეყანაში ნაციონალური ვალუტის დევალვაციას ან ინფლაციას უპირველესად ეკონომიკის ზრდის დამუხრუჭებით ხსნიან.

დღეს ეკონომისტები ლარის დევალვაციის პრობლემატიკაში ხაზგასმით გამოყოფენ მისი გამოწვევის **ობიექტურ** (ეკონომიკური ზრდის დაბალი ტემპი, ექსპორტისა და საქართველოში განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების შემცირება, ექსპორტის კლება, ფულადი გზავნილებების არასაკმარისი დონე, აგრეთვე ვალუტის შემომტანი მომსახურების დარგების (ტურიზმი, კავშირგაბმულობა, სატრანსპორტო გადაზიდვები და სხვა), სუსტი ზრდა და მათ

შორის, აშშ დოლარის პოზიციების გამყარება საერთაშორისო ბაზრებზე, ამერიკული დოლარი იმდენად გამყარდა, რომ ოქროს დეველვაციაც კი მოხდა და ბოლო თვეების განმავლობაში ოქრო 5%-ით გაიზარდა [10, 2]. და **სუბიექტურ** მიზეზებზე. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება: ეროვნული ბანკის მიერ რეფინანსირების მოკლევადიანი სესხების კომერციული ბანკებისათვის მიწოდება და მიმოქცევაში ლარის მასის მნიშვნელოვანი ზრდა [არჩვადე]. ქვეყანაში ამჟამად მოქმედი უმრავლესი ბანკების საკონტროლო პაკეტების უცხოური რეზიდენტების განკარგულებაში გადასვლა და ამდენად, მათი მოგების საქართველოდან გატანა; მთავრობის და ეროვნული ბანკის არასწორი ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკა; საგარეო კრედიტების ნაწილობრივ არაეფექტიანი გამოყენება; ლარის დეველვაციის გამომწვევი რისკების წინასწარ გათვლილი სტრატეგიისა და ხელისუფლების ანტიკრიზისული გეგმის უქონლობა და სხვა ფუნდამენტური ხასიათის მიზეზები.

მოვიტანთ აკადემიკოს ავთანდილ სილაგაძის ციტატას, რომელის დედაარსსაც მთლიანად ვიზიარებთ და ვეთანხმებით: „ის, რაც ხელისუფლებამ ბოლო პერიოდში სახელმწიფო ქონების პრივატიზებასთან დაკავშირებით განაცხადა, შეგვიძლია სავალუტო სტაბილურობის ერთ-ერთ მექანიზმად განვიხილოთ. მეორე მხრივ, უცხოური ინვესტიციების ხელშეწყობის მიზნით უნდა გადავხედოთ კანონმდებლობას, რათა მაქსიმალურად მასტიმულირებელი მექანიზმები გვქონდეს. აქტიურად უნდა წარიმართოს მუშაობა ტურიზმის განვითარებისთვისაც.“

უნდა განვითარდეს წარმოება, მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა. ამისთვის მაქსიმალურად უნდა გამოვიყენოთ ადგილობრივი რესურსი, რაც საკმაოდ ბევრი გვაქვს. რაც შეეხება ახალი სახელმწიფო საგარეო ვალის აღებას, ეს ნაბიჯი, შესაძლოა, გადაიდგას, მაგრამ ეს ფული მიზნობრივად უნდა იქნეს გამოყენებული, კერძოდ, ეროვნული წარმოების ზრდისთვის და მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება ეფექტური. წინა მთავრობამ ძალიან ბევრი ვალი აიღო, ბოლო 4-5 წელიწადში — მილიარდობით დოლარი, მაგრამ ეკონომიკის განვითარებისთვის არ გამოუყენებია. ვალს ყველა სახელმწიფო იღებს, მაგრამ ეფექტური უკუგების მიღებას ცდილობს“ [16, 2].

საქართველოს აქვს დიდი რეზერვი სახელმწიფო საგარეო ვალის ასაღებად. მიზანშეწონილია საგარეო ვალის წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის მაქსიმუმ 60%-მდე იყოს. ახლა საგარეო ვალის წილი მშპ-სთან არის არა უმეტეს 40%-ისა. ინფრასტრუქტურის გარდა, სესხი უნდა გამოვიყენოთ რეალური წარმოებისათვის. წლების განმავლობაში სესხებს მილიარდობით ვიდებდით და არასდროს ვიყენებდით რეალურ სექტორში, სადაც რეალური დოვლათი იქმნება და დასაქმების დიდი რეზერვებია. შესაბამისად, არ ვუჭერთ მხარს ასეთი სესხის აღებას და მის დახარჯვას მხოლოდ ინფრასტრუქტურული პროექტებისთვის. სავალუტო ფონდს კატეგორიულად არ უთქვამს, აუცილებლად გაზარდეთ გადასახადები და არავითარ შემთხვევაში არ აიღოთ სესხი. მათ რამდენიმე ალტერნატივა შესთავაზეს მთავრობას.

ბიუჯეტის ოპტიმიზაცია, რა თქმა უნდა, შესაძლებელია, მაგრამ არსებულ ვითარებაში გადასახადების ზრდა გაუმართლებლად მიგვაჩნია.

პირიქით, მეწარმეები და ბიზნესი გადასახადების ზრდით კი არ უნდა შეგავიწროვოთ, არამედ კიდევ მეტი ლიბერალიზაციისკენ უნდა წავიდეთ. ლარის კურსის ვარდნის შეჩერებისა და გამყარების მიზნით, ასეთივე რეკომენდაციას იძლევა პროფესორი მიხეილ თოქმაჯიშვილი. იგი წერს: „ლარის გაუფასურებას ჩვენ რომელიმე ბანკს ვერ დავაბრალებთ, მართალია, თუკი რამდენიმე ბანკი გაერთიანდება, შეძლებს კურსზე გეგავლენის მოხდენას, მაგრამ ეს იქნება მხოლოდ ერთჯერადი ნაბიჯი, რომელიც ხანგრძლივ შედეგს ვერ მოიტანს... ბანკს არ შეუძლია გაცვლითი კურსის კრიზისი წარმოშვას. ამ პრობლემის განხილვისას უფრო ობიექტურ ფაქტორებზე უნდა გავაკეთოთ აქცენტი, როგორცაა: ეკონომიკის დღევანდელი მდგომარეობა, ინვესტიციები, ქვეყნის საექსპორტო შესაძლებლობები, მათი გამოყენების დონე და სხვ. რაც შეეხება ეროვნულ ბანკს, მას შეუძლია საერთოდ გაყინოს ლარის კურსი, მაგრამ ამ დროს ეკონომიკა ჩერდება მთლიანად. ამიტომ უნდა ამოვარჩიოთ, რომელი სჯობს: 1. ლარი უფასურდებოდეს მდორედ და არა ნახტომისებური ნაბიჯით, მაგრამ სამაგიეროდ სტიმული მიეცეს ეკონომიკის განვითარებას და 2. გავაჩეროთ ეკონომიკა, ვუყუროთ, რომ ლარი სტაბილურია და გვიხაროდეს“ [12, 4].

ხაზგასმით ავღნიშნავთ, რომ ლარის გაუფასურება ეროვნული ბანკის ფუნქციებსა და ინტერესებში არ შედის: მისი ძირითადი ამოცანაა, ეკონომიკას ფული მიაწოდოს და ინფლაციის დაბალი მაჩვენებელი შეინარჩუნოს. ამრიგად, ჩამოვაცალიბოთ ლარის გაუფასურების შეჩერებისა და შემდგომი განმტკიცების შემდეგი რეკომენდაცია: რეალური ეკონომიკის ნაბიჯ-ნაბიჯ, სისტემატიური ხასიათით ზრდა, ეკონომიკური ზრდის პროცესის შეუქცევადი ხასიათი, ლარის სტაბილურობის გარანტი, უპირველესად, ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებაა. ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლების გაუმჯობესებაზე საუბარი შეუძლებელი იქნება, თუ საქართველოში საინვესტიციო ბუმი არ შედგა. თანამედროვე პირობებში საინვესტიციო პოლიტიკის გააქტიურება საქართველოს ეკონომიკის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებაზე გადასვლის უმთავრესი პირობაა. დღეს სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი მიმართულებებია: ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებათა მხარდაჭერის გაძლიერება, ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტიციების წახალისების ინსტიტუტების სამართლებრივი და ეკონომიკური გარემოს შექმნა.

საჭიროდ მიგვაჩნია ავღნიშნოთ, რომ ეკონომიკის მამოძრავებელ ძალად საქართველოს ეკონომიკის რეფორმირების პროცესში ყოველთვის ითვლებოდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და საბანკო სისტემის განვითარება. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, 2016 წლის პირველ ნახევარში საქართველოში პირდაპირი და უცხოური ინვესტიციების [FDI] სახით 834 მლნ. დოლარი შემოვიდა, რაც წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 11%-ით მეტია. მაგრამ ეს ციფრები

ოპტიმიზმის საშუალებას დიდად არ იძლევა. თუ შევადარებთ აღნიშნულ მაჩვენებლებს 10 წლის წინანდელ ციფრებს, ხაზი უნდა გავუსვათ ერთ გარემოებას: 2007-2008 წლებში შპს [მთლიანი შიდა პროდუქტი] გაცილებით ნაკლები იყო და ვთქვათ, მილიარდიანი ინვესტიციის გავლენა გაცილებით შთაბეჭდავი იყო, ვიდრე დღეს. როგორც პროფესორი, ი. არჩვაძე აღნიშნავს, „იმისთვის, რომ ანალოგიური ეფექტი გვექონდეს, დღეს საჭიროა უფრო მეტი ინვესტიციები“ [1, 2].

თანამედროვე პირობებში სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის გააქტიურება საქართველოს ეკონომიკის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებაზე გადასვლის უმთავრესი პირობაა. ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლის გაუმჯობესებაზე საუბარი შეუძლებელი იქნება, თუ საქართველოში მნიშვნელოვანი საინვესტიციო ბუმი არ შედგა. ლარის რყევის მკვეთრი ამპლიტუდა მხოლოდ მაშინ გაჩონასწორდება, როცა პრივატიზაციიდან და შემოსული ინვესტიციების მილიონობით ნაკადიდან ყოველი თეთრი საქართველოს თითქმის გაჩერებულ რეალური სექტორში დაბანდდება, მატერიალური წარმოებისა და სოფლის მეურნეობის განვითარებას მოხმარდება. შედეგად ხალხი დასაქმდება, შემოსავლები გაუჩნდება, ადგილობრივი პროდუქციის გამოშვება დაიწყება, იმპორტით აღარ ვიცხოვრებთ, ჩვენსას გავყიდით და ექსპორტიდან ფულადი ნაკადების შემოდინება დაიწყება.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საკმაოდ ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის, რა ოდენობით თანხების განთავსება ხდება ქვეყნის ძირითად კაპიტალში, რამდენად მიმზიდველია ქვეყანა საინვესტიციოდ, რომელ დარგშია მაღალი მოგების მიღების შესაძლებლობები. ამდენად, უცხოური ინვესტიციების დინამიკა და სტრუქტურა ქვეყნის განვითარების ძალზე მნიშვნელოვანი ინდიკატორია. მით უფრო, საქართველოს პირობებში, როდესაც განვითარებისთვის შიდა რესურსები მწირია, ბიუჯეტის რესურსები შეზღუდულია, ხოლო ეკონომიკური სუბიექტების დანაზოგები ინვესტირებისთვის — ძალზე მცირე. უცხოური ინვესტიციების შემოდინება მხოლოდ ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფა როდია, ეს, უწინარეს ყოვლისა, იმ ტექნოლოგიური მიღწევების გაზიარების საშუალებაა, რაც ქვეყანას ასე სჭირდება. გარდა ამისა, პირდაპირ ინვესტიციებს დასაქმების სერიოზული პოტენციალი აქვს. განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივებიდან გამომდინარე, საინვესტიციო კლიმატის ფორმირებისას გასათვალისწინებელია ეროვნული და უცხოური ინვესტიციებისთვის საქმიანობის ერთიანი, უნიფიცირებული პირობების შექმნის აუცილებლობა [18, 45-49].

ესეც ეკონომიკის განვითარების აუცილებელი პირობაა, რადგანაც ქვეყნის საინვესტიციო აქტივობა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება პირდაპირპროპორციულ დამოკიდებულებაშია.

საქართველოში არაღიარებული ეკონომიკური კრიზისის ფონზე უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვა საქართველოს მთავრობის მთავარ გამოწვევად რჩება. ბევრ ქვეყანაში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების კლებამ სერიოზული მაკროეკონომიკური პრობლემები გამოიწვია. კრიზისის შემდეგ კონკურენცია უცხოური პირდაპირი ინვეს-

ტიციების მოზიდვაში კიდევ უფრო გამწვავდა. მაშინ, როცა ქვეყანას საკუთარი ეკონომიკის განვითარება დაუხმარებლად არ შეუძლია, უცხოურ ინვესტიციებს არსებითი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისათვის.

როგორ პარადოქსადაც არ უნდა გამოჩნდეს, საქართველოსთვის ძირითადი პრობლემა იგივე არასაკმარისი ინვესტიციებია. მეორე და ასევე, ძალიან მნიშვნელოვანი პრობლემაა, სესხებზე მაღალი საპროცენტო განაკვეთები. მსოფლიოში ძალიან ცოტაა ბიზნესი, რომელიც ასეთი მაღალი საპროცენტო განაკვეთების გადახდას შეძლებს. ეს ფაქტორები, ცხადია, აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და სწორედ ამაში აკისრია ყველაზე დიდი პასუხისმგებლობა ხელისუფლებას და საბანკო სისტემას ერთად. ბანკებს შორის საჭიროა, მოხდეს არა ერთგვარი ფარული შეთანხმება მაღალ საპროცენტო განაკვეთებზე, არამედ მათ შორის დამყარდეს ჯანსაღი კონკურენცია.

აი, აქ კი თავისი სიტყვა უნდა თქვას ეროვნულმა ბანკმაც. საბანკო ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფომ უნდა შექმნას თამაშის ერთიანი წესი ყველა სამეურნეო სუბიექტისთვის. საბანკო სექტორთან მიმართებაში სახელმწიფო ვალდებულია, რეგულაციის მკაცრი წესები ჰქონდეს, რომელთა შემუშავება, დაწესება და კონტროლი საბანკო ზედამხედველობის სამსახურის კომპეტენციაა. აქვე აღვნიშნავთ, რომ კომერციული ბანკების მენეჯმენტის მთავარი ამოცანაა მიიღოს მაქსიმალური მოგება და ამ მიზნით, შესაძლოა, ის წავიდეს გარკვეულ რისკებზე. სწორედ ამიტომ, სახელმწიფო [ამ შემთხვევაში-მთავრობა] ეროვნული ბანკის საშუალებით უნდა აწესებდეს გარკვეულ რეგულაციებს, რათა დაიცვას მენაბრები, აქციონერები, ინვესტორები და ასევე, დაიცვას ეკონომიკური სტაბილურობა და უსაფრთხოება [14, 8].

საქართველოს ეკონომიკას და ქართულ ფულად ერთეულს რთულ გლობალურ და რეგიონალურ გარემოში უწევს მოქმედება. მსოფლიო გლობალიზაციის პირობებში კიდევ უფრო ძლიერდება წარმოების პროცესის დამოკიდებულება ისეთ საგარეო და ქვეყნის შიდა ფაქტორებზე, როგორებიცაა: საერთაშორისო ვაჭრობის, ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციები და რეალური სექტორის განვითარება, უცხოური კაპიტალის ბრუნვა, პოლიტიკური მდგრადობა და ა.შ. საერთაშორისო ურთიერთობების არასტაბილური მდგომარეობა და სავალუტო კრიზისები ქვეყნების ეკონომიკებზე ძალზე უარყოფითად მოქმედებს. ქართული ფულადი ერთეულის სტაბილურობის გენეზისის შერყევასა და უფრო მეტიც, მოშლაზე ვალუტის კურსის რყევისა და დაცემის თითქმის ყველა ფაქტორმა მოახდინა გავლენა. ამის შესახებ ჯერ კიდევ 2015 წელს წერდა ეროვნული ბანკის ყოფილი პრეზიდენტი, პროფესორი რომან გოცირიძე. გამომდინარე აქედან, დღის წესრიგში დგება ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის და განსაკუთრებით, ფულად-საკრედიტო სავალუტო პოლიტიკის ტრანსფორმაციის აუცილებლობა [5, 14].

ბევრთ დასახელებულ გარემოებებთან ერთად საჭიროა აღინიშნოს საერთაშორისო ბაზრებზე შექმნილი პანიკა და ქართული ლარი. 2014-2016 წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა გლობალურ თუ რეგიონულ დონეებზე გამო-

წევების წინაშე დააყენა ქართული ეკონომიკა, ვინაიდან ქართული მცირე და ღია ეკონომიკა საკმაოდ მეტად მოწყვლადია საგარეო შოკების მიმართ. ამ მოვლენებმა ძლიერი საგარეო შოკის ფონი შექმნა, რომელიც ნეგატიურად აისახა ქვეყნის ეკონომიკაზე საგარეო შემოსავლების შემოდინების მკვეთრი შემცირების კუთხით.

აქ ხაზგასმით გამოვყოფდით საერთაშორისო ბაზრებზე შექმნილ სიტუაციებს, რომელსაც, საბოლოო ჯამში, მსოფლიოს წამყვან ბირჟებზე საფონდო ინდექსების ჩამოშლა მოჰყვა, რაც მნიშვნელოვნად აისახა ქართულ სავალუტო ბაზარზე. საქართველოს სავალუტო ბაზარზე ატეხილი აჟიოტაჟი, ძირითადად, განპირობებულია საერთაშორისო ბაზრებზე შექმნილი პანიკით. საქართველოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა დოლარზე მოთხოვნა, რამაც გამოიწვია ლარის დაცემა. ჩვენი აზრით, ეს ძალზე ნეგატიური ტენდენციაა. თუმცა, ასეთ აჟიოტაჟს ყოველთვის მოკლევადიანი ხასიათი აქვს და ეს პროცესი საქართველოშიც მოკლე პერიოდში უნდა დამთავრებულიყო, აჟიოტაჟი პიკს ნიშნავს და სტაბილურობის ნიშნები უახლოეს პერიოდში უნდა გვეხილა, მაგრამ რეალობა ასე არაა.

ჩვენი მოსაზრებით, მსოფლიო გლობალიზაციით გამოწვეული კარდინალური ცვლილებების, ფინანსური და სავალუტო კატაკლიზმების, სოციალურ-ეკონომიკური რისკების რაც შეიძლება ნაკლები დანაკარგებით დაძლევისთვის აუცილებელია გრძელვადიანი სახელმწიფო პროგრამების შემუშავება, სადაც ჩამოყალიბებული იქნება მზარდი ეკონომიკის შექმნა. გაანალიზებული უნდა იქნეს ყველა მოსალოდნელი ფინანსური რისკი [მ.შ. ნავთობის გაიაფება, ან გაძვირება, დოლარის გამყარება და ა. შ.], ქვეყნის მაკროეკონომიკური გარემო, საბანკო სექტორი და იქ მიმდინარე მოვლენები, მათი სტრატეგია და მენეჯმენტი, გამჭირვალადობის მსოფლიო სტანდარტები და ცხადია, ზოგადად სამომავლო პერსპექტივები [18, 10].

გარდა ამისა, ერთხელ და სამუდამოდ საქართველო ნელ-ნელა უნდა გამოვიდეს დოლარიზაციის სისტემიდან, მაგრამ ბევრს ჰგონია, თუ ქვეყანაში დოლარის მასა შემცირდება, ეს უკეთესი იქნება. ამ შემთხვევაში ჩასატარებელია სერიოზული რეფორმა და არა საქართველოდან დოლარის გატანა. დღეს ჩვენ ფინანსური თვალსაზრისით გვაქვს მახინჯი ფინანსური ფორმები: მაკალითად, ლარში ხდება ანგარიშსწორება, გადასახადების აკრეფა, გაიცემა ხელფასები, მაგრამ როცა საქმე დანაზოვს ეხება, აქ უკვე დოლარი გვირჩევნია. ვინაიდან ჩვენი ცხოვრება მაინც დოლარზეა მიბმული, მისი მკვეთრი შემცირება უარყოფითად მოქმედებს ლარის კურსზე, როგორც ექსპერტები ამბობენ, დოლარიზაციიდან თავის დაღწევა შეიძლება მხოლოდ გარკვეული ფინანსური დაბალანსებით და რაც მთავარია, ადგილობრივი წარმოების განვითარებით.

გადაუდებელ ამოცანად მიგვაჩნია ექსპორტის ხელშეწყობა, ადგილობრივი წარმოების განვითარება. ლარის წარმოების ზრდით გამყარება ან წარმოების შემცირებით გაუფასურება — ეს არის საქართველოს ეკონომიკის მდგომარეობის ამსახველი რეალური სახე. დადებით გადაწყვე-

ტილებად მიმჩნია იმპორტის ჩამნაცვლებელი პროდუქციის გამოჩენა ადგილობრივ ბაზარზე. ეს დადებითად იმოქმედებს ლარის კურსზე, რადგან აღარ დაგჭირდება დამატებითი დოლარი იმპორტირებული პროდუქციის შესაძენად. მით უმეტეს, რთული არ არის სუსტი ეროვნული ვალუტის გამოყენება ადგილობრივი წარმოების გასაავითარებლად.

ამრიგად, ლარის კურსის მერყეობა შეჩერებულ უნდა იქნეს ერთი მხრივ, გონივრული, საბაზრო მექანიზმებით, მეორე მხრივ კი, უნდა განხორციელდეს მნიშვნელოვანი დანაკარგების თავიდან აცილება. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა ინფლაციური მოლოდინების, ნეგატიური მოლოდინების განეიტრალება. აქ კი უკვე საჭიროა მთავრობისა და ეროვნული ბანკს შორის კოორდინირებული მუშაობა.

საბიუჯეტო ხარჯებს უადრესად მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ლარის დევალვაციაზე. აუცილებელია განხორციელდეს საბიუჯეტო ხარჯების დისციპლინური მართვა და მათი წლის ბოლომდე თანაბრად გადანაწილება, ასევე, მაქსიმალურად შეიკვეცოს მიმდინარე დანახარჯები და ძირითადი ორიენტაცია ქვეყანაში რეალურ ეკონომიკასა და ინფრასტრუქტურის შექმნაზე გაკეთდეს.

საერთოდ ეროვნული ვალუტა რეალურად ყველა ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობას ასახავს. საქართველოში 2014 წლიდან მოყოლებული ლარის კურსი დაბლა იწევს და არცაა გასაკვირი. ჩვენი ეროვნული ვალუტის გაუფასურებაზე აბსოლუტურად ყველაფერი მოქმედებს. სანამ ეკონომიკა არ გაჯანსაღდება, ასეთი რთული მდგომარეობა მუდმივად იქნება.

- საჭიროდ მიგვაჩნია, ხელისუფლების მიერ სასწრაფოდ განხორციელდეს ეკონომიკური პოლიტიკის კორექცია, რათა დევალვაციის პროცესი შორს არ წავიდეს, ლარი მეტად აღარ გაუფასურდეს და ეს პროცესი ინფლაციის მაღალ ტემპებში არ გადაიზარდოს. ეს უადრესად მნიშვნელოვანია, რადგან გრძელვადიან პერიოდში, ლარის დევალვაცია თავისი შინაგანი ბუნებით ინფლაციას იწვევს.

- ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის ზრდაზე და სავაჭრო ბალანსზე დადებითი ზემოქმედების მომხდენი იქნება ნავთობზე მსოფლიო ბაზარზე ფასების კლება. იგი საქართველოდან უცხოური ვალუტის ნაკლებ გადინებასაც შეუწყობს ხელს.

- საგარეო ფაქტორებიდან გამოვყოფდით რუსეთის რუბლის დევალვაციის საკითხს. ასევე უკრაინის ბაზარმა უნდა დაიწყოს გამოცოცხლება. რუსეთის ეკონომიკის რეცესიის ფაზაში შესვლის, სირიაში განვითარებული მოვლენებისა და თურქეთთან დაპირისპირების გამო რუსეთის მხრიდან პირდაპირი აგრესიის განახლების საფრთხის შემცირების ალბათობა არსებობს. აქედან გამომდინარე, უკრაინის ვალუტის დევალვაციის შეჩერება და მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობის მატება გარკვეულ გავლენას მოახდენს საქართველოდან ამ ქვეყანაში საქონლის ექსპორტის ზრდაზე.

- დადებითი საგარეო-ეკონომიკურ ფაქტორად შეიძლება იქნეს აგრეთვე განხილული ევროკავშირთან ასოცირების თანდათანობითი აქტიური ამოქმედება, საერთოდ, ევროატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრაციის პროცესი და

უვიზო რეჟიმის ბოლოს და ბოლოს შემოღება. ეს საქართველოს ბიზნესგარემოს [განსაკუთრებით წვრილი და საშუალო მეწარმეობის] გამოცოცხლებას და საექსპორტო პოტენციალის ზრდას შეუწყობს ხელს.

ეროვნულმა ბანკმა და აღმასრულებელმა ხელისუფლებამ სინქრონულად უნდა იმუშაონ. ფორმირებულად, დაჩქარებული წესით უნდა გადაწყდეს ორი მთავარი საკითხი: ეროვნულმა ბანკმა, მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრებასთან ერთად, უნდა გააკეთოს მოზომილი სავალუტო ინტერვენციები. მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკების განხორციელება იყოს უნისონში, რათა თანმიმდევრული ნაბიჯები გადაიდგას როგორც ფინანსთა სამინისტროს, ასევე ეროვნული ბანკის მიერ, ამით ხელი შეუწყონ მოკლევადიან პერიოდში სტაბილურობასა და ინფლაციის თავიდან აცილებას.

- მთავარი არის დიაგნოზი, რომელსაც ხელისუფლება უნდა აკეთებდეს. მას უნდა ჰქონდეს მოცემულობის ზუსტი აღქმა და მაშინ შეიძლება გადაწყვეტილებები იყოს შესაბამისი. საჭიროა ეკონომიკის სამინისტრო, ეროვნული ბანკი, ფინანსთა სამინისტრო, შესაბამისი უწყებები მუშაობდნენ ერთად იმ მიმართულებითაც, რომ ეკონომიკური ზრდის პროცესი იყოს შეუქცევადი; ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისთვის, რომ ვალუტის შემოდინება აღდგეს, გვექონდეს მაღალი ეკონომიკური ზრდა, რომელიც თავისთავად რეალური შემოსავლების ზრდაში გამოიხატება.

• უმოკლეს ვადებში უნდა განხორციელდეს ექსპორტის წახალისების მექანიზმის დახვეწა, სრულყოფა.

• ღონისძიებები უნდა გატარდეს მიზნობრივ ბაზრებზე — ეს არის, პირველ რიგში, ინფრასტრუქტურის მიმართულებით არსებული პორტფელის მონიტორინგზე და მეორე, ასევე ზეგვემოური პროექტების დაგეგმვაზე, რათა დონორებთან ერთად მოხდეს დამატებითი პროექტების განხორციელება, რომ მოხდეს ეკონომიკის წახალისება.

• უნდა გაუქმდეს ყველა ნაჩქარევად შემოღებული შეზღუდვა.

• უნდა ველოდოთ, როგორ მოხდება ბიუჯეტის შესრულება და აღმოფხვრება თუ არა ვალუტის შემოდინებაში ახლად გაჩენილი უარყოფითი ფაქტორები:

• საჭიროა შემუშავდეს და დაიდოს რეფორმების ციკლი, რომელიც სტიმულირებას მისცემს და შექმნის მექანიზმებს და წინაპირობებს გრძელვადიანი ინვესტიციების მოზიდვისთვის. ლარი, უბრალოდ, ვერ გაუძღვება ამდენ არაკომპეტენტურობას.

• ცვლილებები დასაწყებას საგადასახადო კოდექსიდან და დასამთავრებელია იმ მექანიზმებით, რომლებიც განვითარებულ ქვეყნებში უკვე დიდი ხანია, აპრობირებულია.

- ინფლაციის კონტროლი უნდა მიმდინარეობდეს

ეკონომიკური ზრდის ხარჯზე, როდესაც ხელოვნურად ინარჩუნებ ფასებს — პროდუქციის დეფიციტია და ფასი არ იცვლება, მეწარმეს ხომ უნდა ჰქონდეს მოტივაცია, რომ იმუშაოს?

- მთავრობა სავალუტო ფონდიდან მიღებული თანხებით აპირებდა ვითარების დასტაბილურებას, ამაში არის ლოგიკა — ნაღდი ფულით ვალუტის შემოსვლა ნაწილობრივ გაამუჯობებს და სავალუტო ბაზრებზე მოთხოვნა-მიწოდების ბალანსს და შემდგომ შეაფერხებდა ან შეარბილებდა დეველუაციას. მაგრამ ეს არის ერთჯერადი ღონისძიება და ასე პროცესი არ შეჩერდებოდა, უბრალოდ, დღევანდელი დღის პრობლემები „გადაიწევა“ ამ ნასესხები თუ ნაჩქარევი ფულის სრულ გახარჯვამდე.

• აუცილებელია ვალუტის შემოსავლის მაქსიმალურად გაზრდა, რაც ხელისუფლების პირდაპირი პასუხისმგებლობაა, ასე უცებ ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალს ვერ გავზრდით [ან რითი უნდა გავზარდოთ? — ლ.ქ.], მაგრამ შეიძლება მუშაობა ექსპორტის **წახალისების** მექანიზმზე.

• ინფლაციური მოლოდინი უფრო უარესი შეიძლება იყოს, ვიდრე თვითონ ინფლაცია, იმიტომ რომ ინფლაციური მოლოდინი — ეს არის ზედმეტი დაწოლა და წნეხი ლარზე. ამ დროს, მიუხედავად იმისა, სჭირდება თუ არა ბანკის კლიენტს ვალუტა, მაინც ყიდულობს — ყოველი შემთხვევისთვის, ამას კი საკმაოდ ნეგატიური შედეგები მოაქვს.

• საშუალოვადიან პერიოდში ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებლის შენარჩუნების მიზნით საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ 2015–2017 წლებში ლარის კურსის დასტაბილურებისთვის უნდა გააქტიურდეს მონეტარული პოლიტიკის მის ხელთ არსებული ინსტრუმენტები: რეფინანსირების სესხები, სადებოზიტო სერტიფიკატები, ოპერაციები მთავრობის ფასიანი ქაღალდებით, სავალუტო ინტერვენციები, მუდმივმოქმედი ინსტრუმენტები, მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები და სხვ.

• საჭიროა საქართველოს მსხვილი სავაჭრო-პარტნიორი ქვეყნების ვალუტის ქცევის შესწავლა და პარალელურად გაგვება ქართულ ლართან მიმართებაში, ცხადია, სწორი სავალუტო პოლიტიკის გატარების მიზნით.

• ძირულ ამოცანად უნდა დავისახოთ ექსპორტის გაზრდა, ხოლო, ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლებელია ეროვნული ვალუტის სისუსტით ვისარგებლოთ კიდევ და იმპორტი ჩავანაცვლოთ ადგილობრივი წარმოებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ უნდა გავაგრძელოთ ცხოვრება ვირტუალურ რეალობაში, ავილოთ ახალი ვალეები და ა. შ.

• ყველაფერი გაკეთდეს იმისთვის, რომ ვალუტის შემოდინება აღდგეს, გვექონდეს მაღალი ეკონომიკური ზრდა, რომელიც თავისთავად რეალური შემოსავლების ზრდაში გამოიხატება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვაძე ი., 2015. ქართული ლარის გაუფასურების პროტაგონისტის ძიებაში / საქართველოს რესპუბლიკა. 21 მარტი. გვ. 9. <http://globalresearch.ge/research/qartuli-laris-gaufasureba.html>
2. არჩვაძე ი. 2016. გამოუცხადებელი დეველვაციის ქრონიკა. <http://geworld.ge/NEW/?page=view&art=9115-gamoucxa-debeli-devalvaciiis-qronika>
3. ბასილია თ., 2015. განა ეს არ არის ის თემა, რომლითაც ხელისუფლება უნდა დაინტერესდეს? / საქართველოს რესპუბლიკა, 120, 1 ივლისი. გვ. 2.
4. ბასილია თ., 2015. საბანკო სექტორის ამჟამინდელი მდგომარეობა ნადვილად არ იძლევა ზედამხედველობის სამსახურის დადებითად შეფასების საშუალებას. [www. BFM. ge](http://www.BFM.ge). 419. აგვისტო, გვ. 3.
5. გოცირიძე რ., 2015. რა ბედი ელის ეროვნულ ვალუტას? / პრემიერი. 02[068] 29 იანვარი — 4 თებერვალი. გვ. 14.
6. გოცირიძე რ., ლარი იმ დონემდე გაუფასურდა, რომელსაც ნეგატიური პროცესები მოჰყვება. <http://www.interpress-news.ge/ge/politika/308121-roman-gociridze-lari-im-donemde-gaufasurda-romelsac-negatiuri-procesebi-mohyveba.html?ar=A>
7. კაკულია მ., 2015. სავალუტო ბაზარზე ბანკებს შორის სპეკულაციური გარიგებები შეინიშნება, [www. BFM. ge](http://www.BFM.ge) <[http://www. BFM. ge](http://www.BFM.ge)>. 394. გვ. 3.
8. კაკულია მ., 2016. ლარის დეველვაცია გაგრძელდება, პოზიტიური მოლოდინის საფუძველი არ გვაქვს. <http://business-contract.ge/ka/article/merab-kakulia-laris-devalvacia-gagrdzeldeba-pozitiuri-molodinis-safudzveli-ar-gvaqvs/1136>
9. კალანდაძე ლ., 2015. სავალუტო მაქინაციები „ფრთიანი ანგელოზების“ ქვეყანაში / საქართველოს რესპუბლიკა, 98, 30 მაისი, გვ. 3.
10. კოვზანაძე ი., მონეტარული პოლიტიკა უნდა გამკაცრდეს. http://commersant.ge/?m=5&news_id=46150&cat_id=5
11. კოვზანაძე ი., 2015. საპარტნიორო ფონდი 2015 წელს მხოლოდ კაპიტალის სახით ბაზარს 150 მლნ აშშ დოლარზე მეტს მიაწვდის. [www. BFM. ge](http://www.BFM.ge). 408, მაისი. გვ. 9.
12. თოქმაჯიშვილი მ., 2015. რატომ უწინასწარმეტყველებენ ლარს მძიმე შემოდგომას/კვირის პალიტრა, 10-16 აგვისტო. გვ. 33.
13. პავლიაშვილი ს., 2017. შეცდომები, პრობლემები თუ საბოტაჟი — ვისი პასუხისმგებლობა იკვეთება ლარის კურსის ვარდნაში? <http://marshalpress.ge/archives/21628>
14. საქართველოს ეროვნული ბანკის წლიური ანგარიში, 2014. თბ.: საქართველოს ეროვნული ბანკი. გვ. 8.
15. საქსტატი: პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. [www. geostst. ge](http://www.geostst.ge), info@geostat.ge
16. სილაგაძე ა., 2015. მხოლოდ „ქამრების შემოჭერა“ კრიზისის დასაძლევად საკმარისი არ იქნება/კვირის პალიტრა, 15 მარტი.
17. სადიკოვი ა., 2015., ლარსი გაუფასურების თავიდან აცილება შეუძლებელი იყო. [www. BFM. ge](http://www.BFM.ge). 395, gv. 5. [Financial. News. ge](http://www.FinancialNews.ge).
18. Qoqiauri L. Financial Crisis and Adventures of the Georgian Lari. Published by Nova Science Publishers, Inc., New York. p. 131.
19. Qoqiauri L. Gechbaia B. 2016. For Completion of Menetary and Fiscal Politics in Georgia. Kuiv. Personal. pp. 106-134.
20. Qoqiauri L. 2016. The main Tendency of Investments in the Process of Reforms in Georgia. Baki. “Black Sea”. Vol. 2. pp. 8-19.

IN SEARCH OF THE COMPLEX WAY OF DEVALUATION OF LARI IN GEORGIA

LAMARA QOQIAURI

Doctor of Economics,

Professor, Academician of the Academy of Economic Science of Georgia, Georgia

KEYWORDS: DEVALUATION OF LARI, FOREIGN INVESTMENTS, INVESTMENT ENVIRONMENT, MONETARY AND FISCAL POLICY, CURRENCY RELATIONS, INFLATION, DOLLAR STRENGTHENING, IMPORT AND EXPORT

SUMMARY

Scientific work "In Search of the complex way of devaluation of Lari in Georgia" is an original research devoted to actual and practical items of Georgian currency. Nowadays in Georgia, it is necessary to study current basic changes in Georgia, to find out and eradicate subjective and objective causes of falling down of Lari course, to stop the existing extreme situation in money turnover and avoid possible inflation, to collaborate trustworthy ways to survive national currency.

Global circumstances such as long-term temper of "external and internal factors" on Lari course, as well as political-economic processes in the neighbouring countries of Georgia unstable development of economics in the country, "investment starvation", incorrect coin and fiscal politics, and

other objective and subjective reasons caused a fall down of Georgian national course. In the work, based on practical materials, the necessity and inevitability of devaluation of Lari is scientifically explained.

In the article based on the analysis of devaluation of Georgian Lari the authors have given the urgent opportunities and recommendations to stop the formed extreme situation in the economics of the country and avoid possible inflation of Georgian currency.

In the work the results of the research is introduced by the recommendations of economical solution of problems. Realization of these recommendations will support the development of Georgian economics, to stop the devaluation and stabilization of Georgian currency lari.